

Тетяна Павлуша, Наталія Смаглова

**Семінар фахівців бібліотечної справи
«Професіоналізм, етика та культура бібліотечного обслуговування»**

У роботі семінару «Професіоналізм, етика та культура бібліотечного обслуговування» взяло участь понад 70 спеціалістів бібліотечної справи. Серед присутніх були керівники, наукові співробітники й провідні фахівці національних, наукових і галузевих бібліотек, завкафедрами і викладачі вищих навчальних закладів, аспіранти. Досить широка географія представництва учасників семінару — Донецьк, Дніпропетровськ, Київ, Суми, Харків, Москва. Виступило 16 осіб.

Як зазначила проф. КНУКіМ, д. п. н. А. С. Чачко, її доповідь «Бібліотекар як актуальна професія інформаційного суспільства», є своєрідним підсумком тривалої дискусії щодо майбутнього бібліотечної професії. Грунтуючись на висновках, прогнозах і власному аналізі практики, доповідачка довела, що міф про архаїчність бібліотеки, її неспроможність до трансформацій, «психологічний бар'єр» на шляху автоматизації тощо був спростований, як тільки персональні комп'ютери та Інтернет стали реальністю національних, обласних, публічних, вузівських бібліотек. Це масове явище, як і зростання кількості користувачів, зумовили необхідність включення бібліотекаря безпосередньо в основні процеси використання телекомунікаційних мереж: підготовки інформації та її впорядкування в них, допомоги користувачам у пошуку інформації тощо. Бібліотекарі опанували інновації і працюють в умовах зміни носіїв інформації, інформаційних технологій і навіть — правил, чим підтвердили свою репутацію «клею для системи» обслуговування в умовах інформатизації. Одночасно їх професійна компетенція поширилась і на діяльність, спрямовану на демократизацію бібліотеки: в соціально-педагогічній роботі — з метою залучення та обслуговування тих категорій населення, які не відвідували бібліотеки, хоч і дуже потребували цього (т. зв. «соціально вразливих» груп або груп з «обмеженими можливостями»). Ця функція вимагає від бібліотечних працівників не лише нових зусиль і методик, а й ще більшої доброзичливості.

Павлуша Тетяна Петрівна, к. п. н., с. н. с. заввідділом НБУВ,

Смаглова Наталія Іванівна, н. с. НБУВ.

Третім напрямом, що свідчить про актуалізацію бібліотечної професії та її перспективи, є безпосереднє включення бібліотек вищих закладів освіти не як допоміжних структур, а як виконавців педагогічних технологій навчання і виховання, в процеси підготовки кадрів.

Сучасний етап розвитку бібліотечної професії підсилює значення професійно-особистісних рис фахівців, які і раніше були, але нині набувають рис статусу, що домінує: вміння користуватися знанням про здобування знань (метазнаннями) та діалогічність мислення, необхідна не лише в безпосередньому контакті з читачем, а й в усіх процесах, що прогнозують інтереси і потреби читачів, їх сприйняття текстів, знаків, навіть ставлення до обмежень і заборон.

Докторант КНУКіМ, к. п. н. О. В. Черних визначила мету діяльності рекламіста в комунікативній системі бібліотеки: сприяти вільному розвитку читача як особистості, здатної на власний вибір серед пропонованих йому ідей, в доповіді «Складові професіоналізму бібліотекаря-рекламіста в контексті комунікативного підходу».

Рекламіст в умовах бібліотеки, підкреслила дослідниця, виконує подвійну функцію: має заохотити людей до відвідування, повідомивши про її можливості, допомогти появі нових інтересів і запитів, які згодом стають постійними потребами.

Забезпечення демократичних норм вільного доступу до інформації та її джерел передбачає і відповідну підготовку бібліотекаря й читача як рівних партнерів у спілкуванні стосовно книги, читання, інформації. Це здійснюється і засобами внутрішньої реклами в бібліотеці. Реклама має значні можливості впливу на читацьку аудиторію.

Доповідачка зазначила, що традиційно класична схема комунікацій в інформатиці ґрунтувалася на уявленні про транспортування знання від однієї людини до іншої через фактичну інформацію, записану в повідомленні. Цей варіант не відрізнявся від комунікації між комп'ютерами чи системами штучного інтелекту. Сучасні ж підходи враховують особливості людської свідомості.

© Павлуша Т. П., Київ, 2002

© Смаглова Н. І., Київ, 2002

мости (установки, очікування); метою комунікації, зокрема, рекламної, стає стимулювання зусиль свідомості адресата. Йдеться про непряму комунікацію — символ, який указує на певну орієнтацію свідомості, навіть — не представлену в тексті. Сучасна психологічна наука озброює рекламіста знанням смислових ознак різних знакових систем: вербальної, невербальної та значущої візуальної комунікації.

Професіоналізм бібліотекаря-рекламіста (комунікатора) формується як комплекс умінь у системі діяльності за типом «людина-людина» з використанням засобів, притаманних професіям типу «людина-знак» та «людина-художній образ». Із цих теоретичних положень необхідно виходити при визначенні кваліфікаційних характеристик і вимог та змісту навчальних планів фахової підготовки.

У доповіді к. п. н., с. н. с., заввідділом загального бібліотекознавства НБУВ **Т. П. Павлуші** «Професійна компетентність сучасного бібліотекаря» було порушено ряд взаємопов'язаних проблем, що визначають рівні професійної компетентності сучасного бібліотекаря та наданих ним бібліотечно-інформаційних послуг. Перший блок проблем вирішується через професійне співтовариство і взаємопов'язані інфраструктури бібліотечної освіти та практики, другий — потребує розв'язання проблем соціально-психологічного характеру, зумовлених формуванням професійної етики, імідж самої бібліотеки, з удосконаленням усієї системи співпраці бібліотекаря і користувача. Домінантою сучасного соціального життя, переконана **Т. П. Павлуша**, стає інформаційна культура. Нині бібліотекарі є однією з небагатьох груп, які з певною долею вірогідності можна вважати підготовленими до пошуку та впорядкування інформації, а також навчання читачів користуванню сучасними засобами автоматизації.

Присутніх надзвичайно зацікавило повідомлення щодо «Проекту «LEAP»: можливості професійного розвитку» керівника Центру безперервної інформаційно-бібліотечної освіти, к. п. н., проф., завкафедрою Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв **В. К. Скар**. Вона представила роботу Центру*. Освіта, що набувається в ньому, сприяє соціальній адаптації

* Створений у жовтні 1999 р. в межах спільного проекту Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв та Української бібліотечної асоціації за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження» та Інституту Відкритого Суспільства (м. Будапешт).

бібліотечних працівників, надає певну соціальну підтримку та гарантії під час структурних змін у бібліотечних мережах, допомагає в роботі з новими технологіями.

Колеги **В. К. Скар** — к. і. н. **Я. О. Хіміч** та к. п. н. **І. О. Шевченко** розповіли про можливості співпраці у рамках міжнародних проектів, роль Інтернет-технологій у безперервній бібліотечній освіті. Вони ознайомили присутніх з технічними можливостями Центру, навчальними програмами, за якими відбувається підвищення фахового рівня бібліотечних спеціалістів. Отже, Центр не лише успішно вирішує питання безперервної освіти, а й виконує функцію координатора дій щодо організації безперервної освіти бібліотек та інформаційних центрів країни незалежно від їхнього відомчого підпорядкування.

«Професійна етика та маркетинг бібліотечних послуг» — тема доповіді к. п. н., доц., директора Центру інформаційних ресурсів Посольства США в Україні **В. С. Пашкової**. Характеризуючи сучасний етап розвитку вітчизняних бібліотек як «ринкові змагання», вона підкреслила, що в цих «гонках» важливо не розгубити наші етичні принципи. Слід пам'ятати: бібліотека існує для забезпечення доступності інформації, «подання своєї бібліотеки, як дружньої щодо читача» — саме так дослівно перекладається поняття «маркетинг». Наголошуючи на тому, що бібліотеку робить бібліотекар, доповідачка зупинилася на розкритті понять «продукт», «асортимент», «послуги» стосовно бібліотеки, визначила основні етапи роботи з вивчення і задоволення потреб читачів, створення позитивного іміджу бібліотеки та бібліотекаря.

Соціально-психологічний портрет сучасного бібліотекаря за матеріалами відповідного дослідження було представлено у виступі заввідділом Національної парламентської бібліотеки України (НПБУ) **З. І. Савіної**. Вивчення даного питання, організоване НПБУ, здійснювалося на базі бібліотек усіх рівнів Запорізької, Одеської, Рівненської та Харківської областей. Основним завданням дослідження було вивчення соціально-психологічних особливостей бібліотекаря та виявлення перспектив подальшого розвитку бібліотечної професії.

Дані анкетування і психодіагностичного тестування бібліотечних фахівців дали змогу отримати узагальнювальні характеристики та оцінки фахівцями як бібліотечного процесу в цілому, так і визначальних факторів професіоналізму, основних індивідуальних психологічних типів бібліотекарів. Результати дослідження підтвер-

дили необхідність модернізації системи підвищення кваліфікації, залучення до бібліотечних колективів психологів, формування у бібліотекарів почуття впевненості у власних силах.

Н. с. НБУВ **Н. І. Смаглова** охарактеризувала ряд основних факторів професіоналізму бібліотечних працівників і привабливості бібліотек для їх реальних і майбутніх користувачів, розкриваючи «професіоналізм як визначальний чинник якості бібліотечного обслуговування в НДУ НАН України». Доповідачка спинилася на стані кадрового забезпечення бібліотек НДУ Академії, системі підвищення кваліфікації. Закцентувала увагу на проблемах розвитку бібліотечних колективів у зв'язку зі структурними перетвореннями в наукових установах, виникненні та значенні бібліотек — своєрідних інформаційних, технологічних і методичних регіональних лідерів. Ішлося і про необхідність координувати дії бібліотек різного відомчого підпорядкування у вивченні читацьких потреб і характеристик користувачів, психології їх читання. Порушувалися питання про нагальну потребу бібліотечних фахівців у інформаційному забезпеченні своєї галузі, розробці економіко-правових аспектів функціонування бібліотек, бібліотечного маркетингу, розширенні пріоритетів у системі «користувач-бібліотека». Наголошувалося на необхідності матеріального стимулювання досвідчених фахівців. З огляду на принципові зміни у характері бібліотечної праці: посилення інформаційно-аналітичної функції бібліотек, застосування комп'ютерних технологій, запропоновано порушити клопотання про надання певним групам бібліотечних працівників (наприклад, бібліографам) статусу інформаційних працівників із відповідною оплатою праці.

Л. А. Литвинова (НБУВ) висвітлила питання «Дисертація як джерело відбиття стану розвитку науки». На прикладі роботи спеціалізованої вченої ради по захисту дисертацій, що з 1993 р. працює у НБУВ, нею проаналізовано тематику представлених до захисту наукових досліджень за спеціальністю бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. Непідготовленість бібліотек до вирішення нових завдань, зазначила доповідачка, спонукала бібліотекознавців вивчати історико-культурний процес, досліджувати докорінні структурні зміни в інформаційних потребах користувачів та обґрунтувати на цій основі перспективні напрями розвитку системи бібліотечного обслуговування як комплексного динамічного і складного об'єкта. Наголошувалося, що результати роботи спеціалізованої ради свідчать про розвиток бібліотекознав-

чої думки в Україні та відродження національної бібліотечної справи.

Стан і перспективи подальшого розвитку національної бібліотечної термінології було визначено у виступі н. с. НБУВ **Г. І. Солоіденко**. Сьогодні належно не організовано роботу з розробки та впорядкування бібліотекознавчої української термінології. Разом з тим необхідність у ній надзвичайно велика, адже тривають процеси напрацювання бібліотечного законодавства, розробки підзаконних актів, державних стандартів, з'являються нові дисципліни та навчальні курси тощо. Особливої значущості набувають термінологічні дослідження для деталізації рубрик таблиць ББК, розв'язання проблем лінгвістичного забезпечення ІПС.

Підкреслено, що виконання вказаної роботи потребує, з одного боку, державної підтримки, з іншого — координації зусиль провідних бібліотек країни. Роль консультативного та координаційного центру в цій справі було запропоновано покласти на НБУВ, котра має солідний науковий потенціал, фахівців із суміжних галузей, надійні зв'язки з науковцями НАН України, а також забезпечує роботу з формування БД бібліотечної термінології.

«Професіограма співробітників відділу стародруків та рідкісних видань» — тема доповіді завідділом НБУВ, к. і. н., доц. **Г. І. Ковальчук**. Вона докладно зупинилася на професійних вимогах до працівників відділу. Визначальна професійна вимога до працівників таких структур бібліотек — бібліофільське ставлення до книги.

Необхідно розвивати спеціалізації (створення основ для підготовки фахівців з опрацювання рукописів і стародруків, запровадження у таких спеціалізованих групах вивчення палеографії, кодикології, бібліопегії, історії оправи та основ палітурної техніки, методики збереження рукописів і стародруків тощо). Це, в свою чергу, прислужиться фахівцям у роботі з укладання реєстру «Пам'ять України», здійснюваного в рамках програми «Пам'ять світу».

Тема виступу «Місце курсу «Історія української бібліографії» в удосконаленні підготовки спеціалістів та покращенні бібліографічного обслуговування читачів» к. п. н., проф. **КНУКіМ М. В. Геращенко** красномовно свідчить про важливу роль названого курсу в становленні бібліотечних фахівців. Доповідач детально охарактеризував основні етапи розвитку дисципліни, досвід організації та впровадження її в навчальний процес, зупинився на ролі вивчення діяльності відомих українських бібліографів у

підготовці майбутніх працівників бібліотечної справи.

Було наголошено на необхідності подальшого вдосконалення курсу, перевиданні підручників і посібників, у яких періодизація бібліографічних фактів і явищ заідеологізована, на поверненні до наукового обігу ряду забутих імен з історії вітчизняної бібліографії; розробки таких тем, як «Українські вчені та бібліографія», «Міжслов'янські бібліографічні зв'язки», «Бібліографічна культура українських учених». Підкреслена важливість посилення координації в розробці актуальних питань національної бібліографії.

Проблеми «Формування професійного складу колективу бібліотеки» було розглянуто у доповіді директора науково-технічної бібліотеки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» В. Г. Дригайла. Він розповів про систему добору, розстановки та виховання кадрів у НТБ, наголосив на ролі лідера у комплексному вирішенні завдання формування кадрів.

Історичний процес наукового обґрунтування сутності бібліотечного обслуговування простежила у своїй доповіді н. с. відділу загального бібліотекознавства С. М. Масловська. Вона проаналізувала основні положення наукових пошуків високопрофесійних працівників Всенародної бібліотеки України (ВБУ) в кінці 20-х років минулого століття, зокрема, детально зупинилася на творчій спадщині відомого бібліотекознавця Д. А. Балики, який обґрунтував бібліотекознавство як педагогічну науку та проводив ідею диференційованого обслуговування читачів, виступаючи проти механічного перенесення форм масової політико-просвітницької роботи на наукові бібліотеки. Особливу увагу доповідачка приділила сучасним бібліотекознавчим дослідженням щодо оновлення теорії бібліотечного обслуговування, охарактеризувавши погляди провідних вітчизняних учених: А. Чачко, І. Мейжис, В. Ільганаєвої та ін.

Учасники семінару з великим інтересом ознайомилися з новинками бібліотекознавчої літератури, представленими С. М. Масловською під час огляду книжкової виставки «Бібліотечно-інформаційний сервіс».

Оцінюючи в цілому роботу семінару позитивно, слід зазначити, що відбулася зацікавлена,

конструктивна розмова справжніх фахівців бібліотечної галузі країни. У рекомендаціях, прийнятих його учасниками, було окреслено широке коло завдань, вирішення яких сприятиме професіоналізації виробничих колективів і подоланню плінності кадрів, успішному функціонуванню та розвитку бібліотечної інфраструктури країни. Було рекомендовано:

- ❖ активізувати роботу з координації і здійснення спільних наукових досліджень динаміки та тенденцій змін, що відбуваються в бібліотечних процесах країни, і зокрема, в бібліотечному обслуговуванні, соціології та психології читання, і як результат, спільній розробці загальнодержавних програм і проектів з удосконалення системи «Бібліотека-читач», передбачити проведення комплексу порівняльних досліджень термінологічної бази з бібліотекознавства та суміжних дисциплін;
- ❖ створити мобільну систему підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців на базі триєдиного комплексу «навчальний заклад — Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв — головна книгозбірня держави»; порушити питання про ліцензування діяльності з перепідготовки бібліотечних кадрів і підготовки працівників сучасного інформаційного сервісу на базі НБУВ та організації безперервної освіти в «Центрі безперервної інформаційно-бібліотечної освіти»;
- ❖ підвищити рівень професійної компетентності та правової культури бібліотечних спеціалістів шляхом розробки на державному рівні економіко-правових аспектів розвитку бібліотечної галузі та функціонування сучасної книгозбірні, підготовки нормативно-регламентуючих документів та галузевих довідкових видань, удосконалення системи інформаційно-аналітичного забезпечення бібліотечної справи в Україні;
- ❖ сприяти стабілізації виробничих колективів, подоланню плінності професійних кадрів, ініціювати прийняття державних нормативних актів щодо підвищення статусу бібліотечного працівника, запровадження пріоритетів у оплаті праці з урахуванням рівня професіоналізму і досвіду роботи.